

مقدمه

هدف از تألیف کتاب حاضر آشنا ساختن دانشجویان زبان‌شناسی و پژوهشگران علاقه‌مند به این حوزه از دانش با شیوه بنا کردن استدلال بدان گونه است که در آثار زبان‌شناسان جدید یافت می‌شود. در زبان‌شناسی جدید برخلاف زبان‌شناسی ساختگرایی امریکایی، که بیشتر به برجسب‌دهی و طبقه‌بندی عناصر دستوری می‌پرداخت، به فرضیه‌پردازی و تحلیل داده‌های زبانی در چهارچوب نظریه‌های زبانی مختلف توجه می‌شود. از سوی دیگر، بخش اعظم نظام آموزشی حاکم بر مراکز علمی کشور ما، همچون نظام‌های آموزشی دیگر کشورهای جهان سوم، هم خود را صرف انتقال یافته‌های علمی از نسلی به نسل دیگر کرده است. در این راستا، آنچه کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد فراهم آوردن زمینه تفکر در میان دانش‌آموزان و دانشجویان دوره‌های مختلف آموزشی و پروراندن و به چالش طلبیدن تواناییهای ذهنی آنان است به طوری که وظیفه دانش‌آموزان و دانشجویان به یادگیری مجموعه‌ای از دانش بشر محدود شده است و خلاقیت ذهنی نقش چندانی ایفا نمی‌کند؛ به عبارت دیگر در چنین نظام‌های آموزشی، حافظه افراد مورد عنایت است و از تواناییهای ذهنی آنان چشم‌پوشی می‌شود. این وضعیت در بسیاری دیگر از کشورهای جهان نیز صادق است به طوری که به گفته چامسکی (۱۹۸۸: ۲۱۲) «نظام مدارس برای تعلیم و فرمانبرداری و سازگاری و جلوگیری از رشد تواناییهای کودک برنامه‌ریزی شده است». به همین دلیل به نظر نگارنده جای برنامه‌های درسی و کتابهای مربوطی که زمینه رشد تواناییهای ذهنی دانشجویان را فراهم آورد، در نظام آموزشی کشور تا حدی خالی است. این خلأ طی چندسال تدریس اینجانب در درس شیوه استدلال نحوی کاملاً هویدا بوده و این در حالی است

که به گمانم اگر کسی با تمام آثار و نظریات زبان‌شناختی و تحلیلهای ارائه شده در چهارچوب نظریه‌های مختلف آشنا باشد، که این خود بسیار ارزشمند است، اما توانایی ارائه تحلیل از ساختمان بخشهای مختلف زبان را نداشته باشد، چنین فردی را نتوان زبان‌شناس نامید؛ به عبارت دیگر، اندوخته قابل توجهی از دانش زبان‌شناختی بدون توانایی ارائه تحلیل زبان‌شناختی چندان سودمند نیست.

در این کتاب تلاش شده است تا مبانی نظری و شیوه عملی بناکردن استدلال نحوی با استفاده از داده‌هایی از زبان انگلیسی و فارسی عرضه شود. تا آنجا که نگارنده می‌داند در زمینه شیوه استدلال نحوی بیش از چند اثر محدود وجود ندارد. نخست کتاب *Syntactic Argumentation and the Structure of English* اثر سوامز و پرل‌ماتر^۱ (۱۹۷۹) و دوم کتاب *Syntactic Argumentation* اثر ناپلی (۱۹۷۹) که هر دو نسبتاً قدیمی بوده و در چهارچوب نظریه ۱۹۶۵ چامسکی در کتاب *چبیه‌های نظریه نحو نوشته شده‌اند*. سومین اثر کتاب *English Syntax & Argumentation* نوشته آرتز (۱۹۹۷) است که بحث‌چندانی در مورد استدلال نحوی ندارد و عمدتاً به رسم نمودارهای درختی پرداخته است. در زبان فارسی نیز تنها اثر موجود کتاب *شیوه استدلال نحوی* نوشته کوروش لاجینی (۱۳۷۴) است که صرفاً مطالبی از کتاب *دستورگشتاری* نوشته آندرو ردفورد (۱۹۸۸) را در بر دارد.

با اینکه سعی شده است تحلیلهای ارائه شده مبتنی بر نظریه نحوی خاصی نباشند و بیشتر بر مبنای دانش کلی زبان‌شناختی و مفاهیم قبول عام یافته در این حوزه علمی مطرح شوند، گرایش غالب در این تحلیلهای گرایشی همسو با دستورگشتاری - زایشی است بدان‌گونه که در آثار چامسکی (۱۹۸۱، ۱۹۸۶a، ۱۹۸۶b و ۱۹۸۸) و نیز در آثار پیروان وی معرفی شده و بسط یافته است. لذا در پاره‌ای موارد ضمن ارائه تحلیل از ساختهای دستوری خاص، اشاره‌ای نیز به برخی ملاحظات نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی^۲ در ارتباط با ساختهای مورد بحث خواهد شد. بدین ترتیب

1. Soams & Perlmutter

2. Government and Binding

مجموعه‌ای از دانش بنیادی از این حوزه علمی و نظریه مزبور را در نزد خوانندگان این کتاب مفروض می‌دانیم و از معرفی تفصیلی آن دسته از مفاهیم بنیادی که دانشجویان معمولاً در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد با آن آشنا می‌شوند چشم‌پوشی خواهیم کرد.

در خاتمه با توجه به مباحث مطرح شده در خصوص فرضیه‌پردازی در فصل اول این کتاب، نگارنده فرضیه‌های مربوط به استدلال‌های مطرح شده در این اثر را فرضیه‌هایی ابطال‌پذیر می‌داند و همواره تا زمانی از آنها حمایت خواهد کرد که شواهد تجربی موجود بطلان آنها را نشان ندهد. بخش عمده استدلال‌های ارائه شده در این اثر استدلال‌های پیشنهادی مؤلف است که یا در مقالات منتشر شده یا در کلاسهای درسی معرفی شده‌اند. معدودی از آنها نیز برگرفته از پایان‌نامه‌های دانشجویانی است که تحت راهنمایی اینجانب نوشته شده‌اند. به مرجع سایر استدلال‌ها نیز در جای مناسب اشاره خواهد شد. این کتاب در چهار فصل تهیه شده است. در فصل نخست به تعریف زبان‌شناسی و بررسی ویژگی‌های مطالعات علمی و خصوصیات عناصر استدلال خواهیم پرداخت. در فصل دوم، چهارچوب نظری و مقولات نحوی مورد بحث قرار می‌گیرند. فصل سوم به مواردی از گشتار حرکت آلفا اختصاص دارد و در فصل پایانی این کتاب برخی از ساختهای زبان فارسی را مورد بررسی قرار می‌دهیم. بدیهی است برخی از مطالب یک فصل ممکن است با مطالب فصل دیگر ارتباط داشته باشد؛ لذا مرزبندی میان فصول را نباید بدان معنا دانست که مطالب هر فصل کاملاً بی‌ارتباط با مطالب دیگر فصل‌هاست، برای مثال بحث در خصوص فاعل زیرساختی یا فاعل اشتقاقی را می‌توان در فصل سوم یا در فصل چهارم مطرح کرد.

در اینجا لازم می‌دانم از همکار ارجمند جناب آقای دکتر محمد مهدی واحدی لنگرودی استاد محترم دانشگاه تربیت مدرس که با خواندن متن دستنویس این اثر لغزشها و نکات ارزنده‌ای را گوشزد فرمودند تشکر کنم. بدیهی است اینجانب مسئول هر گونه نقص و کمبودی در اثر حاضر هستم.